

БРАНИСЛАВ
НУШИЋ
КОМЕДИЈЕ

— Laguna —

Copyright © овог издања 2022, ЛАГУНА
Предговор др Александар Пејчић

Фотографија Бранислава Нушића унутар књиге:
Фонд Музеја позоришне уметности Србије

Садржај

Предговор: <i>Комички свет</i> Бранислава Ђ. Нушића	9
Народни посланик	25
Сумњиво лице	109
Протекција	163
Госпођа министарка	237
Мистер Долар	325
Ожалошћена породица	393
Др	455
Покојник	541
Хронологија живота и рада Бранислава Нушића	615

НАРОДНИ ПОСЛАНИК

Комедија у три чина

ПРЕДГОВОР БРАНИСЛАВА НУШИЋА

ПРЕ ПЕДЕСЕТ ГОДИНА

Народној њосланика написао сам пре четрдесет и осам година. Ја сам и раније писао неке комадиће, те их или приказивао са друговима, или их, верујући у њихову вредност, чувао у своме столу, но без храбрости да их објавим; али је *Народни њосланик* први комад који сам написао са намером да га предам Народном позоришту на приказивање. Па ипак, зазорно ми је било да се у својој деветнаестој години јавим позоришној управи, и тражио сам не би ли ме ко на то охрабрио. То охрабрење ми је дошло из куће Илића, из које је тада ницао многи књижевни подстицај и многи покрет.

Песничка кућа Илић била је осамдесетих година једини књижевни клуб у престоници. Сви покушаји, и ранији и познији, да се оснује какво књижевно друштво, које би књижевнике зближило и дало јачега подстицаја књижевности, нису ни близу добављивали ономе утицају који је у том погледу имала кућа Илића. Кроз ту кућу, на којој су и дању и ноћу врата била отворена, прошло је неколико генерација књижевника; на прагу те куће сусретале су се стара романтична књижевност, која је већ изумирала, и нова, реалистична, која се место ње јављала; кроз ту кућу, једном речју, продефиловала је цела наша књижевност седамдесетих и осамдесетих година. Почевши од Матије Бана, Љубе Ненадовића, Чече Мијатовића, Ђорђа Малетића и Јована Ђорђевића, ја сам лично у Илићевој кући сретао Владана Ђорђевића, Лазу Костића, Ђуру Јакшића, Лазу Лазаревића, Милорада Шапчанина, Змаја, Каћанскога, Ђуру Јанковића (даровитог и рано преминулог песника), Јашу Томића (тада необично популарног социјалистичког песника), Павла Марковића-Адамова, Милована Глишића. Светислава Вуловића. Владимира Јовановића, Јанка Веселиновића. Симу Матавуља, Брзака, Светолика Ранковића, Косту Арсенијевића (типograфа, социјалистичког песника). Стеву Сремца, Матоша, Домановића, Шантића, Ђоровића, Божу Кнежевића, Љубу Недића, Николу Ђорића, др Милана Савића. Илију Вукићевића, Милорада Петровића, Јована Скерлића, Милорада Митровића, и још један дуги низ мање знатних културних и националних радника.

Сусрети набројани у кући Илићевој нису могли остати без последица, и често се многи покрет тадањи и многи покушај јављају као резултат тих сусрета. Може се готово тврдити да је ово литерарно прибежиште – Илићева кућа – било средина у којој се развијао процес прелаза из романтизма у реализам; да се из те средине развила она снага која је сузбила литерарну хегемонију Новог Сада и извојевала Београду првенство, и, најзад, да је та средина, дајући у Војиславу песничкога реформатора, дала књижевности и многа друга знаменита имена.

Мене је у кућу Илића увео Војислав, с којим сам још од 1880. године друговао, пошто смо се раније већ сретали радовима у појединим листовима. У почетку се моје и Војислављево познанство сводило на обична виђења код *Дарданела*, знаменитог клуба боемскога и духовитог Београда осамдесетих година, али је, нешто затим, наше познанство постало тешње, те сам постао не само свакодневни гост већ погдекад и становник куће Илићеве.

Улазак у песничку кућу Илића за мене је тада имао нарочиту драж. У машти шеснаестогодишњег младића, та кућа ми је издалека изгледала као неки чаробни замак, или као целокупно гнездо где станује стари орао, а орлићи излећу у свет и враћају се свечери на легало. Стари Јово Илић – „таткана“, како су га звала деца, а крај њих и сви ми остали – био је тада још врло крепак старац. То је управо било доба када се са покретањем Владанове *Ошацибине* (1875) он, дотле дуго времена отргнут политиком, понова враћа песми и пева једним новим чудним и егзотичним маниром:

*Цвијетѝ ми цваѝи, Цамшед-лале
Аџем ђул;
Бисер ми сјаје, Басра-кале,
Исѝамбул!*

Најстарији од браће Илића Милутин, када сам ја дошао у њихову кућу, није био у Београду. Био је у неком срезу београдског округа срески старешина и често је долазио, а често и губио службу, те се досељавао у Београд. Иако ваљан чиновник, Милутин је био изданак омладинског покрета на Великој школи, те се није умео довољно прилагодити времену и режиму. Стога није била нимало необична појава да се пред кућом Илићевом зауставе кочије покривене арњевима са дењковима, коритом, ногарима и столицама привезаним о шараге. То је Милутин изгубио службу, и ено где се извлачи, онако сух и кратак, испод арњева, да се насели у очевој кући док опет не добије службу.

Милутин Илић је био необично марцијална појава; препланула лица и оштрих црта, дубоких и топлих очију, високих рамена и дугих бркова. Одевен у народно одело, са пиштољима у силу, он би личио на слику побеглу из музеја која представља орашачке устанике. Но карактером својим Милутин ниуколико није одговарао таквој спољашности. Он је био особито благ и питом, топао у односима и врло духовит. Милутин је имао еминентан дар за хумор и сатиру, што је у објављеним радовима довољно и нагласио. Што тај дар није развио до

оних размера до којих је могао, два су узрока. Први је: класичарска атмосфера Илићеве куће, у којој се та врста књижевности осећала као дивљи цвет у леји питомих и племенитих ружа, а други је узрок био његов брак. Најстарији Илић имао је иначе један супружански врло срећан брак, али његова супруга исувише је тежила, и успевала у томе, да га издвоји из средине у којој се једино могао његов таленат развијати, исувише је хтела да га начини „домаћином“, издвајајући га из оне средине која је имала један лежеран поглед на све врлине набројане у читанци за први разред основне школе. Ја мислим да су то околности које су омеле Милутина да се јаче изрази у књижевности.

Драгутин Илић, први по Милутину, био је тада већ заогрнут једним вишим ореолом. Поета који се још са Велике школе – где носи покрет листа *Побратимсџива* (1884) – пробија са својим друговима Николом Борићем и Владимиром Јовановићем нагло у књижевност, и расипа своје радове кроз ступце свих литерарних листова у Српству, он убрзо ступа и на позорницу, што је за тадању, позоришној уметности врло наклоњену омладину, имало нарочиту драж. Драгутин не само да се одаје драми већ постаје најзначајнији представник онога живог покрета осамдесетих година који обећава да нам донесе обнову националне драме.

Драгутин Илић је у ствари био представник куће Илића, и „таткана“, који је имао пуно нежних осећања за Војислава, једино би са Драгутином разговарао и о политичким и о литерарним и о породичним пословима. Али, иако њен представник, Драгутин ипак није увек и довољно припадао кући, заузет сем поезије још и свима другим јавним покретима, политичким, националним и културним. И мада од свих Илића преживљује најдурнији живот, ипак је он најплоднији, највише пише, бави се свима врстама поезије (песма: лирска и епска, роман, прича, драма); расипа снагу и на филозофске и политичке проблеме, а троши се и у дневној штампи полемишући и пишући политичке чланке.

Увек марцијалан, са калабреским шеширом и рашчешљаном брадом, неизмењене спољашности и држања све до старости, он је нама младима, кад смо долазили у кућу Илића, нарочито импоновао. Отуда је на мене и имао утицаја савет који ми је он негда дао: да напустим песму (ја сам се у почетку свога књижевног рада, као сви, најпре и најрадије бавио писањем песама) и да се одам писању комедије.

Војислав, трећи Илић, био је тада, када сам га ја први пут познао, младо и голобраво момче, које су тада у кући одмила звали „Ђела“ због врло ретке косе у детињству. Он је певушио додуше, али још без онога замаха којим ће, мало доцније, привући на себе пажњу свега литерарног света. Војислав је у кући сматран и пажен као мезимац јер је његов млађи брат Жарко био врста одметника који се здружио са Палилулчићима, ишао са њима у оне знамените битке београдске дечурлије, одлазио у лов на сенице и штиглице, заметао по периферијским рољевима битке, и уопште обећавао да не припада кући Илића, којој се тек доцније вратио и здружио са браћом, када се у њему јавља један од најдуховитијих усмених приповедача нашега доба. Да није тако страћио детињство, што му је

и одузело вољу да се бави пером, да се раније приљубио браћи и оној средини око њих, у Жарку би наша књижевност имала једнога великога приповедача и најизразитијега представника реалистичке приче.

Но Војислав је приграбио Жарков положај мезимца и уживао све симпатије и нежност родитеља и куће још и стога што је био слабуњав, увек блед, упалих очију и неразвијених груди. Жарко, који је можда гдекад био и љубоморан на Војислава, често га је исмевао што пише песме. У тим приликама би му увек цитирао његову прву песму, коју је Војислав као дете од дванаест година, ђак првог разреда гимназије, написао, и коју су сви, сем Жарка, заборавили. Ја сам поједине делове те детиње песме упамтио, благодарећи само томе што их је Жарко врло често понављао пркосећи Војиславу, кога је то једило. У тој првој песми Војислав исмева своју браћу Милутина, Драгутина и Жарка када су пошли у Топчидер да набаве за баште расаде. Путују њих тројица – вели Војислав у песми – и кад су дошли до насред шуме, најстарији брат, који се дотле јуначио и храбрио, осети силан страх:

*А кад здриса чело знојно,
Рече њада Шојдин* војно.
– Ала браћо, ала грузи,
Дубоки су ови лузи,
Страхотиа је њима ићи,
Јер нас може курјак сћићи!*

На то други брат одговара:

*Какав курјак, ха, бојами,
Свој крвавој, на ножу ми
Пушила д' му с' зверска крв!*

*Чујће, јоре, чујће, лузи,
Почујће ме, верни грузи,
Посћануће курјак сћрв!*

*Трећи јунак, мноћо мањи**
Мноћо сувљи, мноћо њањи.
Ал, носина ијак дуја,
Нагмашује оба груја...*

Овај трећи предлаже да се врате, али најстарији – јуначина – неће, већ их храбри. Курјак, међутим, слушао цео тај разговор, па се одједном појави, а

* Милутинов надимак у породици.

** Трећи брат, Жарко.

„јуначина“ нада први у бекство. Све се свршава стихом како се курјак слатко смејао својој шали:

*А курјак је тада сјао,
Па се слајко насмејао.*

Доцније, када би му, уз чашу вина, Жарко цитирао ове стихове, Војислав се и сам слатко смејао.

Војислав је био необично симпатична појава и у животу ван куће, те је уживао љубав и био, такорећи, мезимац тадањег друштва. Увек закопчана капута, са једном руком у џепу од панталона и цигаретом у другој руци, Војислав је ходио одмерено, мало уздигнуте главе и увек замишљена погледа. Било је нечега врло отменог у његовој појави. Опходио се са људима необично љубазно и према свакоме је био срдачан, искрен и поверљив. Материјалне невоље, које су га стално гониле, подносио је са безбрижном равнодушношћу, и био је кадар и усред највеће невоље писати са толико исто надахнућа и душевне снаге као што би то и при најбољем расположењу чинио. Многа је његова добра песма баш у таквим часовима невоље писана.

Војислав не само што је имао много сликарскога елемента у поезији већ је имао и сликарских манира при самом писању. Много смо времена пробавили заједно, а последње године његова живота, које смо опет провели заједно у Приштини, били смо готово и под једним кровом. *Амора на селу* писао је тада преда мном, у моме присуству, и сећам га се добро на самоме раду. Пред њим су били чисти, бели листови хартије, и он је по њима, читким словима, писао са задовољством, лако, без натезања. Стих му је текао из пера као да га је унапред смислио, и једва би се погдекад задржао, поново прочитао исписани ред, замислио се, тргао дим из цигарете, па се опет вратио исписаноме стиху, пребрисао реч и заменио је срећнијом, јачом, погоднијом. Личио ми је тада на сликара који лако прелети преко платна кичицом, измиче, застаје и опет се враћа да појача, да боље осенчи поједина места. Тако је он увек пажљиво радио, па чак и онда када је у кафани, на прљавом парчету хартије, можда и на полеђини јеловника, писао стихове каквоме уреднику дечјега или шаљивог листа, који је ту за столом чекао са хонораром од пет или десет динара у џепу.

Између мене и Војислава било је толико поверљивих, толико интимних односа да је управо сасвим природно што сам се ја њему обратио и поверио да сам написао једну шаљиву игру, и њему оставио да организује форум пред којим бих ствар прочитао. И Војислав је нашао да би тај форум најбоље био састављен из Милутина Илића, Владимира Јовановића, који је тада већ важио као признати сатиричар, и Косте Арсенијевића, типографа, социјалистичкога песника. Било је то с јесени 1883. године када сам, пред означенима и у присуству Војислављевом (Драгутин није био у Београду), читао једно слепоподне *Народној њосланика* тамо у дубини Илићеве баште, под великим орахом. И Милутин и Влада су ме охрабрили, а социјалиста-поета Арсенијевић чак је био и одушевљен.

Иако довољно охрабрен, ја нисам смео лично да поднесем рукопис Милораду Шапчанину, бојећи се, кад станем голобрад дечко у деветнаестој години предањ, оличенога бирократу, да ћу унапред изазвати његово неповерење према делу. Предао сам рукопис посредно, преко једног глумца, мога пријатеља.

Ваља ми овде поменути да је мој рукопис, коме је био наслов *Народни њосланик*, а сиже исмевање политичке борбе, избора и посланика владине странке, пао на управнички сто баш у тренутку када су политичке страсти у нас достигле биле кулминацију, изражену у једној револуцији која се баш у то доба крваво угушивала у Источној Србији. И док је такав рукопис, у тако незгодном часу, лежао на управничком столу, за тим столом је седео човек који је био оличење лојалности и диготни поклоник постојећем реду и режиму. Под таквим околностима, комад који је за то доба представљао праву револуцију, имао би отићи у архиву и непрегледан. Има се само једној околности благодарити што је он ипак дат рецензентима на оцену. Развила се била у то доба у јавности оштра кампања противу управе позоришта што изворну драму не само не подржава већ је и потискује. Шапчанин, који је као мало ко водио рачуна о јавној речи, хтео је, дакле, да пред нападима буде обезбеђен и покривен стручним рецензијама, и тако мој комад доспе у руке Милована Глишића и Лазе Лазаревића да о њему реферишу. И у одбору и у позоришним круговима завладала је извесна радозналост о комаду који се јавља у доба апсолутистичке владавине романтике на позорници, те већ тим самим представља револуционарну, а с обзиром на политичке прилике у земљи, готово и нихилистичку појаву.

Благоје Недић, зет Лазе Лазаревића, тадањи учитељ, а касније и сам писац једнога комада (*На низбрдици*), причао ми је тада – а и сада још препричава – о једној вечери код Лазе Лазаревића на којој су били Шапчанин, Љуба Ковачевић и Владан Ђорђевић, тадањи позоришни одборници. Владан је тада о вечери радознало питао Лазу Лазаревића:

- Прочита ли, Лазо, онога *Посланика*?
- Прочитао сам.
- Па шта велиш?
- Добар домаћи пасуљ, али без запршке! – одговори Лазаревић.
- Море, ако је само добро скуван и ако се да сварити – одговорио је Владан
- лако ћемо му додати мало запршке.

Рецензенти су, разуме се, морали дати и писмени суд. Тај суд написали су и Лазаревић и Глишић на спољном омоту, табаку на коме је био наслов комада, а који је служио као корица. Изгледа да је Глишић први читао јер он први исписује мишљење, а Лазаревић испод њега. Глишићево је мишљење из неколико речи и гласи: „Добро, погдешто скратити и ублажити, а исправити језик.“ То је све. Лазаревић је једва мало опширнији; његова оцена гласи: „Почетнички и младићки посао, али заслужује сву пажњу. Са нешто коректуре и прераде, ваљана принова оригиналној драми. Обраћам пажњу управи да са пуно обзира прихвати младога писца који обећава будућег комедиографа.“

већ годинама важи као примљен, али се никако не игра. – „*Народни њосланик* од Б. Нушића“, вели Шапчанин у своме говору „прошао је кроз две пургаторије, па и у овој трећој редакцији, коју је писац усвојио, упућен је на чекање јер су се, међутим, догађали избори посланика, са разним епизодама које су дале повода многој препирци у штампи. И тим самим постао је *Народни њосланик* немогућан. У комаду долази много штошта што вређа и посланике и чланове владе. Народни посланик, главно лице у комаду, приказан је као блесан. Би ли то годило посланицима који су, исто тако као и овај, трговци, занатлије и сељаци? И кад тај посланик говори: да ће он у скупштини говорити како му кажу министри у Београду (‘министри ће њега научити’), да ли то онда може примити позорница која је под врховном управом владином? Која влада, који мудри државници могу ово дозволити у заводу што виси о њиховој врховној бризи?“

Шапчанин ме је пре овакве своје јавне беседе звао и понудио ми да напишем какав други комад, који би био погоднији и који би се могао приказивати, док би *Народни њосланик*, међутим, чекао згодније прилике. Ја сам га послушао и написао сам – *Сумњиво лице*.

После Шапчанинове беседе, мене су осудили на две године затвора због једне политичке песме, те је и та околност осудила уједно и *Народној њосланика* на све дуже, на једно бескрајно чекање. Из затвора сам донео *Прошекцију*, те је једва успела да буде приказана, а *Посланик* и *Сумњиво лице* имали су и даљу, сваки своју, дугу и занимљиву историју.

ЛИЦА:

Јеврем Прокић

Павка, његова жена

Даница, њихова кћи

Спира, Јевремов пашеног

Спириница

Ивковић, адвокат

Госпа Марина, његова тетка

Секулић, полицијски писар

Јовица Јерковић

Сима Сокић

Срета

Први грађанин

Други грађанин

Трећи грађанин

Говорник из народа

Младен, покућар Јевремов

Кафански момак

Жандарм

Шегрт

Први чин

Соба код Јеврема Прокића. Врайџа са десне сџране и у дну. На левом зиду два ѓрозора, на сваком чистџе завесе и саксије са цвећем. Између ѓрозора миндер са жанилском засџирком; са сџране боље дрвене сџолице. Између ѓрозора велико оїледало у злайнџом раму. У уїлу између ової зига и задњеї већа ївоздена ѓећ, која се ложи сџоља. Између ѓећи и врайџа орман са фиокама, а више ормана кредом рађене слике, Јевремова и Павкина. На орману ваза са цвећем, фиїурице од їиїса, већи сџџ, шџџуле од домдона, слике у рамовима са наслоном и друїе сџџнице. На десном зиду, од ѓудлике ѓа до врайџа, мали еџажер на ѓри сџрайџа и на њему шољнице, чаше и још ѓоїдекоја сџџница. На средини собе сџџо са куїовним чаршавом и око њеџа сџолице. Над њим виси са ѓлафона већа ламџа. Паланачка соба из осамдесеџџх їодина, у чији се сџџил унео и укус девојке која је ѓоїдешџџо ѓримила одлазећи родбини у Беоїрад.

I

ПАВКА, ДАНИЦА

ПАВКА (*долази из десних врайџа, ѓа кад види да никої нема у соби, одлази врайџима у дну, найџље*): 'Оди овамо! Чујеш ли, овамо кад ти кажем!

ДАНИЦА (*улази*).

ПАВКА: Ти опет? Јесам ли ти хиљаду пута казала: нећу да те видим тамо!

ДАНИЦА: Боже, мајка!

ПАВКА: Ама, немој ти мени: „Боже, мајка!“ Нећу да те видим тамо кад немаш посла, па то!

ДАНИЦА: Учинио ми се да је пала саксија.

ПАВКА: Пала саксија, хм! Није него још нешто! Што се мени не учини да је пала саксија!

ДАНИЦА: (*їунђа*): А, већ...

ПАВКА: Шта кажеш?

ДАНИЦА: Ништа!

ПАВКА: Слушај ти! Моја мајка није вукла реп за собом, нисам га ни ја вукла, па не дам ни ти да га вучеш! Не дам, разумеш ли ме...

ДАНИЦА: Боже, мајка, какав реп?

ПАВКА: Него шта, ако те узме свет у уста?

ДАНИЦА: Ех, већ свет...

ПАВКА: Свет, дабоме!

ДАНИЦА: А Мица Антићева, је л' имала оволики реп, па шта? Опет се удала!

ПАВКА: Нећу ја тебе с репом да удајем, разумеш ли? И не нађе другу да ми кажеш него Мицу Антићеву. Што ми не кажеш за Росу Јањићеву? Ето, баш красна девојка, па како је прошла? Узе је свет у уста па: а-у, а-у, а-у... те ено и сад седи и броји дане.

ДАНИЦА: Броји дане зато што нема да изброји паре, а да има...

ПАВКА: И да има, богами, кад свет узме на зуб...

ДАНИЦА: А по чему има мене свет да узме на зуб?

ПАВКА: По томе, видиш, што ти се сваки час чини да је пала саксија... а он млад човек!

ДАНИЦА: Знам, ал' ово је друго!

ПАВКА: По чему друго? Ни по чему. Није да кажеш да је човек отворено казао, него тако: била његова тетка два-трипут, проговорила о томе, распитивала колико носиш и... ето, то. Само разговор и ништа више. Оцу чак нисам ни говорила. Шта имам да му говорим празне речи?

ДАНИЦА: Нису то празне речи.

ПАВКА: Него шта су?

ДАНИЦА: Ја знам да нису.

ПАВКА: Ти знаш? Казао ти ваљда? Ама, ја сам крива, нико други није крив него ја.

ДАНИЦА: Шта имаш ти да будеш крива?

ПАВКА: То што сам се стегла као кукавица, па хоћу да уштедим. „Издај, Јевреме, две собе; нама је много пет соба, што ће нам пет соба.“ А ето ти сад, уселио ти се у кућу млад човек, а имаш девојку у кући, па сад трљај главу!

ДАНИЦА: Свеједно, да није он, уселио би се други.

ПАВКА: Уселио би се, јест, ал' је могла да се усели каква фамилија. Овако... Јеси ли чула, нека нападају све саксије, нећу више да ми излазиш тамо! А не знам ни шта ће ми оне саксије у ходнику, унеће их Младен још данас у кујну.

ДАНИЦА: Ух, саксије у кујну...! Неко куца. Извол'те!

II

СИМА СОКИЋ, ПРЕЂАШЊИ

СИМА (*улази на средња вратица*): Добар дан желим.

ПАВКА: Добар дан.

СИМА: Је ли господин код куће?

ДАНИЦА: Није!

СИМА: Хтео сам, знаш... а ти си његова госпођа?

ПАВКА: Јесте!

СИМА: Хтео сам, знаш, да га замолим за нешто. Баш... ако хоћеш, госпођо, молим ти се, проговори му и ти. Реци му, кумим га Богом, нека ме не гони толико! И да је зашто, него ни за што! Реци му: долазио Сима Сокић, онај што га гониш због жене...

ПАВКА: (*изненади се*): Због жене...? (*Прекрсти се*.) Ама шта говориш, човече и пријатељу, зар те мој муж гони због жене?

СИМА: ... Реци му: није човек крив! Једанпут-двапут што је испребијао жену, то толико. А ко ће је и испребијати ако неће муж?

ПАВКА: Ја не знам о чему ти то говориш?

СИМА: Ама, ево шта је. Одбегла ми, знаш, жена. Вели: тучем је, а није, богами! Јест, дигао сам руку, није да нисам! Ал' онако два-трипут, као што и приличи мужу; ал' није, да кажеш, душмански. Па она сад каже: досадило јој, и отишла од мене, као да ће негде наћи боље. Него тако, женска памет! Па отишла право у адвоката, те твој господин тужи мене за тешку повреду и сад ме гони као вука по планини.

ПАВКА: А, то је? (*Чистио јој лакне*.)

ДАНИЦА: Ти си погрешно врата. Не седи овде адвокат.

СИМА: Него?

ДАНИЦА: Ево овде, ова друга врата. 'Оди, показашу ти.

ПАВКА: Ама, немој ти да му показујеш. (*Сими*.) Ево овде, исти ходник, само она друга врата.

СИМА: Е опростите, ја видео, знаш, фирму на кући; па мислим... ова друга врата, је л'?

ДАНИЦА: Јесте!

СИМА: Е хвала, опростите! (*Оглази*.)

III

ПАВКА, ДАНИЦА

ПАВКА: Ја не знам само зашто тај човек не напише на своја врата: Адвокат; овде је Адвокат; и да измолује онај прст (*показује ѿознајни ѿрсти из ојласа*), него тако, сваки час нам долазе! И што дође – ништа, него што ме престрави...

ДАНИЦА: Па има доле на улици фирму.

ПАВКА: Има на улици, али нема овде. А казао му је Јеврем да метне и овде, па ето...

IV

ЈЕВРЕМ, ПРЕЂАШЊИ

ЈЕВРЕМ (*улази забринути, ѿуни му ѿјови новина. Чим уђе, даје знак Павки да уклони Даницу, а она да остијане*).

ПАВКА (*разумела ѿа је, ѿа се окреће Даници*): Ајде, оцу кафу!

ЈЕВРЕМ (*после извесне ѿаузе, ѿошћо је размишљао мало*): Овај... Павка... имам нешто важно да ти кажем...

ПАВКА: А ја опет теби.

ЈЕВРЕМ: Ама, остави ти, ово што ја имам да ти кажем много је важније. Дакле, идем од јутрос ја чаршијом...

ПАВКА: Баш кад помену, а што, бога ти...

ЈЕВРЕМ: Та не прекидај ме...! Ето, сад морам опет из почетка. Дакле, идем ја јутрос чаршијом, а господин начелник, па тек мени спусти руку на раме, па вели...

ПАВКА: А, знам шта је, избори...

ЈЕВРЕМ: Ето ти сад, какви избори?

ПАВКА: Сећам се, знам да ти је господин начелник спустио руку и прошле године кад су били општински избори.

ЈЕВРЕМ: Ама, није то, него човек ме упита: „Како, како, газда Јевреме?“

ПАВКА: Па то је то што ти ја кажем. Чим се приближе избори, он тебе пита: „Како, газда Јевреме?“ (*Сјази му новине.*) Уосталом, што те и питам кад ето ти пуни џепови новина?

ЈЕВРЕМ: То онако.

ПАВКА: Није онако, Јевреме. Знам ја тебе. Кад је онако, ти идеш у кафану, попијеш кафу и прочиташ новине. А и не читаш их, него само огласе. А кад дођу избори, ти набијеш новинама џепове, па се заријеш у њих, а дућан о клин.

ЈЕВРЕМ: Ех, ех... Ти опет претерујеш!

ПАВКА: Ама, како претерујем! Па ето, откуд ти сад, у ово доба кући? Где је подне!

ЈЕВРЕМ: Дошао, знаш, да прочитам новине. Стигла пошта, а у дућану ларма, па не могу да читам.

ПАВКА: Ето. Је л' кажем ја! Оставио дућан да чита новине! Баш право да ти кажем, Јевреме, кад дођу тако ти избори, а мени чисто смркне.

ЈЕВРЕМ: Ето ти сад! А шта има теби да смркне?

ПАВКА: Тако. Не мили ми се. Да си ти као други људи, да одеш на дан избора, па да гласаш, ајд', ајд'! Него се сав предаш и промениш, постанеш други човек. Дигнеш руке и од дућана и од куће.

ЈЕВРЕМ: Е, није него... Боље иди ти, па ми скувај кафу. Знаш како је, слађе се читају новине уз кафу.

ПАВКА (*полазећи*): Добро, Јевреме. Ал' кажем ти, не волим кад наиђу ти избори, па то ти је! (*Оглази.*)

V

ЈЕВРЕМ, ДАНИЦА

ЈЕВРЕМ (*вади новине из џепова и сћавља их на сћо. Сега, савија цићарећу, ѿријаљује, развија новине и разгледа их*): „Реч-две уочи избора“. (*Чићта даље у себи.*)

ДАНИЦА (*доноси кафу и сѣавља на сѣо*).
ЈЕВРЕМ: Дедер, бога ти, кад си ту; прочитај, ево, ово! Нешто ми много замршено. (*Даје јој новине, означујући местио које жели да му се чииа, а он усѣаје и слуша шетијајући.*)

ДАНИЦА (*седне на њеову сѣолицу и чииа*): „Еволуција једнога друштва зависи често и умногоме од напора и подвига појединаца, када исти подвизи хармонишу са социјалним потребама и савременим тежњама тога друштва.“

ЈЕВРЕМ: Не могу да разумем шта је казао, ал', види се, лепо је казао.

ДАНИЦА (*чииа даље*): „Тежње су пак модерног друштва: стално сузбијање конзервативних институција, заснованих на предрасудама и неморалним принципима, који појам личности стављају над појмом општости, солидарности и једнакости“...

ЈЕВРЕМ (*више себи*): Паметни, брате, ти новинари. Пишу, читају и разумеју сами себе. (*Гласно.*) Какав беше наслов томе чланку?

ДАНИЦА (*чииа*): „Реч-две уочи избора.“

ЈЕВРЕМ: Па то, дабоме! Шта има вазда ту да пише кад се из наслова види да су скоро избори, а то је најглавније. Уосталом, чак и кад би друкчији наслов био, знамо ми и сами да су скоро избори, не мора то кроз новине да нам се каже. А, дедер, овај, преврни унутра.

ДАНИЦА (*оѣвори новине*).

ЈЕВРЕМ: Има ли што?

ДАНИЦА (*чииа*): „Русија.“

ЈЕВРЕМ: Прескочи!

ДАНИЦА (*чииа*): „Енглеска.“

ЈЕВРЕМ: Прескочи и Енглеску. Видидер ти тамо, у дневним вестима: да није ко од бивших министара ишао у двор, јер, знаш, чим бивши министри почну да иду у двор, онда знај да ће бити кризе!

ДАНИЦА (*разѣла дневне весѣи и чииа наслове у себи*).

VI

ИВКОВИЋ, ПРЕЂАШЊИ

ИВКОВИЋ (*ѣошѣо је куцао*): Извините!

ДАНИЦА (*хѣиѣно усѣаје*).

ЈЕВРЕМ: А ти си, господине Ивковићу? Изволи!

ИВКОВИЋ (*Даници*): Хтео сам да се извиним! Вас опет узнемиравају моји клијенти?

ДАНИЦА: Да. Малопре је био један који се, сиромах, жали да га гоните као вука!

ИВКОВИЋ: Хе, шта ћете! Такав је наш посао. Али, неће вас више узнемиравати.

(*Вади из ѣеја једну ѣаблицу на којој ѣише: Адвокаѣи.*) Чим сте ме опоменули, газда Јевреме, ја сам наручио, али, ето, тек сад стигло!

ЈЕВРЕМ: Е баш добро! Прикуцај ти то лепо на твоја врата, да те лакше нађу твоје муштерије!

ИВКОВИЋ: Хвала Богу те је стигло. Нећу бити овде два-три дана, па би вас још више узнемиравали.

ДАНИЦА: Нећете бити овде?

ИВКОВИЋ: Да, морам мало до Београда, због избора. На дан-два само.

ЈЕВРЕМ (*шрине се*): Због избора, је л'...? Аха, аха! Дакле, мислиш због избора у Београд. Хм, хм! (*Маше за леђима руком Даници да се уклони из собе.*)

ИВКОВИЋ: Мораћу!

ЈЕВРЕМ: Па јесте! (*Маше енерџичније Даници, која ја први пут није довољно разумела.*)

ДАНИЦА (*пошито ја је разумела*): Извините, ја морам мајци; звала ме је још малопре, а ја се задржала. Клањам се! (*Оглази.*)

ИВКОВИЋ: Довиђења, госпођице!

VII

ЈЕВРЕМ, ИВКОВИЋ

ЈЕВРЕМ (*пошито су остали сами*): А овај... шта сам оно хтео да те питам, господине Ивковићу? А, тако. А... идеш ли мало у Београд, а?

ИВКОВИЋ: Па да, да се видим с пријатељима, да разговарамо.

ЈЕВРЕМ: Да разговараш... о изборима, је л'?

ИВКОВИЋ: О изборима, о кандидату.

ЈЕВРЕМ: Како о кандидату? Зар није Петровић ваш кандидат?

ИВКОВИЋ: Он је био прошлог пута. Али сад...видећемо... Можда нећемо њега.

ЈЕВРЕМ: Хоћете новог?

ИВКОВИЋ: А ви?

ЈЕВРЕМ: Па, знате...

ИВКОВИЋ: Опет Илића?

ЈЕВРЕМ: Кажу: он је најбољи!

ИВКОВИЋ: Ама, ја чујем да Илић неће овом приликом бити биран.

ЈЕВРЕМ: Како то?

ИВКОВИЋ: Та већ знате да је начелник у завади са Илићем, па... ко зна како је он то горе, у Београду, представио; тек чуо сам да је начелник једном свом пријатељу рекао: „Ја избрисах Илића!“

ЈЕВРЕМ: Гле, молим те, баш тако рекао?

ИВКОВИЋ: Кажу чак да је начелник добио поверљиво писмо из Београда да нађе каквог мекшег кандидата.

ЈЕВРЕМ (*радознао и пријатно изненађен*): Мекшег?

ИВКОВИЋ: Па да. Онако... савитљивијег, погоднијег.

ЈЕВРЕМ (*размишља, али му се оледа задовољство на лицу. Он говори више себи*).

Хм! Гле, молим те. А ко би то могао бити? (*Гласно.*) Шта ти мислиш, господине Ивковићу, ко би од наших био онако мекан?

ИВКОВИЋ (*смешећи се*): Не знам, ал' то ће већ знати господин начелник!

ЈЕВРЕМ: Па јесте што кажеш, он ће знати! А ти баш мислиш: неће Илић бити биран?
ИВКОВИЋ: Оно, знате како је, и Илић има своје људе, па ако удари у страну, може свашта бити!

ЈЕВРЕМ: А то би ви као волели, да он удари у страну?

ИВКОВИЋ: Па, право да вам кажем, волели би!

ЈЕВРЕМ: Е то ти не ваља, господине Ивковићу. Не ваља ти што си отишао у опозицију, а сад се још радујеш и за Илића. Камо срећа, како седимо у истој кући, под истим кровом, да смо још и у истој партији, па да пријатељски разговарамо, а овако...

ИВКОВИЋ: Па ми можемо пријатељски разговарати, а не бити у истој партији.

ЈЕВРЕМ: Можемо, не кажем да не можемо. Могу ја теби, на пример, да кажем: „Господине Ивковићу, скупе шљиве ове године.“ А ти мени да одговориш: „Јест, скупе су!“ Па тако можемо да разговарамо и о орасима и о јарећим кожама. Али кад треба да проговоримо о политици, како можемо пријатељски да разговарамо кад сам ја влада, а ти опозиција?

ИВКОВИЋ: Па ми не морамо разговарати о политици.

ЈЕВРЕМ: Па не морамо сваки пут, ал' кад су избори, како можеш да не разговараш о политици. О чему ћеш друго да разговараш кад су избори?

ИВКОВИЋ: Па ако проговоримо и о изборима, газда Јевреме, будите уверени да ћу ја увек умети да сачувам према вама све поштовање.

ЈЕВРЕМ: То јест, то ти признајем. Иако си ти друге партије, ја те, видиш, само политички мрзим, а онако, у души, ја те волим.

ИВКОВИЋ: Хвала вам, газда Јевреме! И ја се, право да вам кажем, у вашој кући осећам некако као код своје куће, као да сте ми родитељи и ви и госпођа Павка...

ЈЕВРЕМ: Е па онда, кад се тако осећаш, баш да те нешто запитам. Реци ти мени (завирује у новине) шта ће то рећи „индивидуа“?

ИВКОВИЋ: Значи особа. Ја сам, на пример, индивидуа, ви сте индивидуа!

ЈЕВРЕМ: А је ли моја Павка индивидуа?

ИВКОВИЋ: Да!

ЈЕВРЕМ: Е хвала ти. То сам, знаш, хтео да те питам. А велиш начелник добио поверљиво писмо да нађе мекшег човека?

ИВКОВИЋ: Тако се чује!

ЈЕВРЕМ: Може! Може!

ИВКОВИЋ: Дозволите, одох ја да закуцам ову таблу.

ЈЕВРЕМ: Е ако, ако! Збогом, господине Ивковићу!

ИВКОВИЋ: Збогом, газда Јевреме! (Оглази.)

VIII

ЈЕВРЕМ, ШЕГРТ

ЈЕВРЕМ (враћа се и сјане насред собе замишљен. На лицу му се оцртава брѣна која га све више обузима. Узима шешир и хтео би да њође, али се код враћа устави, враћа се и седа на сјолицу брижан.)

ШЕГРТ (*носи једну дућанску кесу од харџије и на њој нешто најисано*): Газда! Послао калфа Јоца.

ЈЕВРЕМ (*чиџа, ѝримичући и одмичући кесу од очију*): 'Оди овамо, ти имаш боље очи. Је ли ово „Ф“?

ШЕГРТ (*іледа дуже*): Може, газда, а може да буде и „Р“, а може и „К“.

ЈЕВРЕМ: Кажу калфа Јоци, кад други пут хоће нешто да напише, нека узме кесу од две киле, па нека крупније пише. (*Наџежући чиџа.*) „Господин Секулић, писар, моли две банке зајма, вратиће сутра.“ (*Сам сеџи.*) Сви они сутра враћају, него... (*Размишља.*) Може ми он сад и затребати. (*Пише на друјој сѣрани кесе.*) „Дај му!“ (*Даје кесу шејрију.*) На, носи ово калфа Јоци.

ШЕГРТ: А увраћао у дућан и газда Јовица, питао за тебе, газда.

ЈЕВРЕМ: Добро!

ШЕГРТ (*срећући се на враџима са Јовицом*): А, ево га! (*Оге.*)

IX

ЈЕВРЕМ, ЈОВИЦА

ЈОВИЦА (*с враџа*): А ја свратио у дућан, па кажу момци отишао кући.

ЈЕВРЕМ: Откуд ти?

ЈОВИЦА: Откуд? Отуд, наишао, нанео ме ветар!

ЈЕВРЕМ: Седи! (*Оглази десним враџима.*) Данице, дедер још једну кафу.

ЈОВИЦА (*сеџајући*): Имам, знаш, неке наполеоне, па рекох да их не дајем из руке док тебе не питам за курс.

ЈЕВРЕМ: Море, другом ти тај курс, немој мени! Бајаги ниси могао у чаршији да се припиташ, него потегао овамо да ме нађеш, као да ја сваки дан само наполеоне преврћем преко руке. Него, ако си дошао за неки посао, а ти говори!

ЈОВИЦА: Па... па и за посао. Ти имаш, знаш, неке јареће коже. Једанпут си ми се жалио не знаш шта ћеш са њима, па, рекох, ја ћу скоро у Београд...

ЈЕВРЕМ: Ама, откуд ти, бре, брате, коже падоше на памет! Откад коже биле па битисале! Него ти увек тако: обилазиш девет сокака док стигнеш у кућу у коју си пошао. Друго си ти дошао, ниси за коже.

ЈОВИЦА: Ништа друго, него за коже!

ЈЕВРЕМ: Е па, дедер сад, немој да му кажеш! Па јеси ли ти, бре, пио алвалук кад сам их продао?

ЈОВИЦА (*као бајаћи досећа се*): Па је л' то за коже било?

ЈЕВРЕМ: Није, него за дрењине!

ЈОВИЦА: Ја смео с ума.

ДАНИЦА (*доноси кафу, оствавља и оглази.*)

ЈЕВРЕМ: Море, ниси смео с ума, него – знам ја тебе. Ако хоћеш да купиш коња, а ти прво почнеш разговор о обручима и бурадима.

ЈОВИЦА: Па, знаш како је, трговачки ред колико да отпочне разговор. А... јеси ли слазио од јутрос у чаршију?

ЈЕВРЕМ: Јесам.

ЈОВИЦА: Па биће онда и да си чуо што?

ЈЕВРЕМ: А шта има да се чује? Има л' што ново?

ЈОВИЦА: Знаш, идем ја јутрос чаршијом, а начелник, па тек спусти мени руку на раме...

ЈЕВРЕМ (*изненађено и суревњиво*): Ама, на чије раме?

ЈОВИЦА: Спусти руку мени на раме.

ЈЕВРЕМ: Ко спусти?

ЈОВИЦА: Господин начелник.

ЈЕВРЕМ: Ама, и он, кога год сретне, а он му спусти руку на раме! Па шта ти вели?

ЈОВИЦА: Вели: „Бога ми, газда Јовице, не стоје добро ствари!“

ЈЕВРЕМ: Које ствари?

ЈОВИЦА: Па о политици ми говори човек.

ЈЕВРЕМ: А што не стоје добро?

ЈОВИЦА: Вели: „Они наши у Београду канда не би хтели више да им Илић буде посланик.“

ЈЕВРЕМ (*као дајаји изненађен*): Е бога ти, како то?

ЈОВИЦА: Ето, тако ми каже човек, од речи до речи.

ЈЕВРЕМ: Ја то, богме, не верујем. Што, брате! Илић је баш човек на своме месту.

ЈОВИЦА: Е видиш, онима тамо горе није на своме месту!

ЈЕВРЕМ: Па сад? Шта каже господин начелник?

ЈОВИЦА: Вели, морамо наћи другога!

ЈЕВРЕМ: Јес', другога, као да овде роде посланици на врби, па ми само да узберемо.

ЈОВИЦА: А кад се човек зрело размисли: зашто као не би могао и ко други?

ЈЕВРЕМ (*јодозриво*): Могао би, не кажем да не би могао, ама дедер кажи ко?

ЈОВИЦА (*дајаји размишља*): Могао би... Ето, Мита Арсић!

ЈЕВРЕМ: Па је л' човек под стечајем?

ЈОВИЦА: А Јова Црвљанин?

ЈЕВРЕМ: Па је л' украо тестамент и био у апсу?

ЈОВИЦА: А поп Пера?

ЈЕВРЕМ: Он јесте. Ако тамо у скупштини треба зинути, поп уме да зине, па да га мајци олако не затвори уста. Али, брате, одвешће свастику у Београд, па ће да нам пуца друка.

ЈОВИЦА: То јесте!

ЈЕВРЕМ: Па после, брате, у Београду има много музике, а он, чим чује музику, мора повести коло, па макар то и о задужницама било. А то још овде и бива, али тамо...

ЈОВИЦА: Па онда не знам кога би?

ЈЕВРЕМ (*јодозриво*): Не знам ни ја.

ЈОВИЦА: Јер ту треба наћи човека, али таквог да му се не вуче реп. А где ти је данас такав? Ето, на пример, мислио сам нешто и на тебе...

ЈЕВРЕМ (*јресѝрави се*).

ЈОВИЦА: Па му, знаш, дође незгодно због оног шпиритуса.

ЈЕВРЕМ: Ког шпиритуса?

ЈОВИЦА: Оног, знаш, што кажу да си шверцовао.

ЈЕВРЕМ (*увређен*): Слушај ти, ако и кажу за мене да сам шверцовао шпиритус, ја државу нисам оштетио. Ја сам казну поштено платио, а за мене бар не кажу да сам лиферовео војсци цркнуто месо.

ЈОВИЦА: Ето ти сад! Сад па да почнемо да се вређамо. Нисам ја зато, брате, дошао; него сам дошао као човек и као пријатељ да се разговарамо као људи.

ЈЕВРЕМ: Е па, разговарај као човек, а немој да ми помињеш више шпиритус, кад о томе нема више ни аката.

ЈОВИЦА: Па нема, дабоме, кад их је писар за пет банке појео.

ЈЕВРЕМ: Ако их је и појео, акта је јео, а није цркнуто месо. И у другом свету може чиновник да поједе акта, али нигде у свету нема да војска једе цркнуто месо.

ЈОВИЦА (*корсем диже се*): Е па да идем ја!

ЈЕВРЕМ: Ама, што да идеш?

ЈОВИЦА: Па кад ти једнако наврћеш на увреду!

ЈЕВРЕМ: Ама, није ја, него ти једнако наврћеш на шпиритус.

ЈОВИЦА: Остави, бога ти, то, па да разговарамо као људи.

ЈЕВРЕМ: Па седи, де!

ЈОВИЦА (*сео, ња њосле извесне њаузе*): Видиш, Јевреме, а знаш и сам, послови више не иду. Разлабавило се нешто па не иде. Окрпиш с једне стране, а распара се с друге... Не иде, па то ти је...

ЈЕВРЕМ: Јест, стало!

ЈОВИЦА: Стало, догме, па мора човек, хтео – не хтео, да гледа ако може с које друге стране да се спомогне те да изађе на крај.

ЈЕВРЕМ: Не мислиш ваљда у службу?

ЈОВИЦА: Да ми не да Бог!

ЈЕВРЕМ: Е па шта друго може?

ЈОВИЦА: Знаш, мислим се нешто и велим, ако си ми ти пријатељ, ти и још два-три у чаршији, те ако хтеднете да ме помогнете... Велим, знаш, ово је сад добра прилика... кад би наместо Илића ја нешто отишао у скупштину.

ЈЕВРЕМ (*њренерази се*): Посланик да будеш?

ЈОВИЦА: Па велим, Јевреме, нисам, да кажеш, човек везан. Умем да се разговарам, умем да се нађем, имао сам, хвала Богу, посла и са властима, па знаш, нисам баш ћутао, а он да ми записује шта хоће, него сам и сâм говорио. Па велим... Могао би, зашто да не би могао! А ти знаш мене, нисам од оних који се неће одужити. Спомоћи ћу се и ја, али одужићу се и пријатељима, знаш како је кад си посланик... Па... (*Застџане и њосмаџра Јеврема.*) Шта велиш ти на то, Јевреме?

ЈЕВРЕМ (*устџао је и узнемирено шеџа чекајући несџрџљиво да Јовица сврши џовор*): Па је л' то зашто си ти дошао?

ЈОВИЦА: Па, то.

ЈЕВРЕМ: Уха, почео од курса, па на јареће коже, а свршио са кандидацијом!

ЈОВИЦА: Па велим...

ЈЕВРЕМ: Јеси ли ти о томе говорио са господином начелником?

ЈОВИЦА: Нисам!

ЈЕВРЕМ: А јеси ли говорио другом неком?

ЈОВИЦА: Нисам, рекох прво да разговарам с тобом, па онда...

ЈЕВРЕМ: ... Па онда ником више и да не говориш! Мени, па ником више. Воду да метнеш у уста и да не отвориш уста више. Да оставиш мени ствар, и са начелником мени да оставиш, и са целим светом мени да оставиш, а ти да се не мешаш.

ЈОВИЦА (*охрабрен*): А ти пристајеш?

ЈЕВРЕМ: Кад ти кажем, мени да оставиш ствар, а ти да се не мешаш више.

ЈОВИЦА: Е велика ти хвала на томе, Јевреме! Рекох ја: са Јевремом треба прво да разговарам! Па овај... и то да ти кажем... Ако ти је почем стало до тога, а ја пристајем и да поделимо, да ме пустиш, прво мене, једно две године, колико знаш да се помогнем, па после ти иди, ако хоћеш, у скупштину. Ево, ако хоћеш, и уговор такав да правимо.

ЈЕВРЕМ (*шерејски*): Јок, море, што ће мени то! Посао ми, хвала Богу, добро иде, па што да тражим преко хлеба погаче.

ЈОВИЦА: Па јесте, право кажеш.

ЈЕВРЕМ: Друго ти! После, што кажеш, ти умеш и да се нађеш, умеш да говориш...

ЈОВИЦА: Јест!

ЈЕВРЕМ: И ако ме само послушаш.

ЈОВИЦА: Шта да те послушам?

ЈЕВРЕМ: Да одеш одавде право у дућан, па ни лук јео ни лук мирисао. Никоме ни речи о томе. И ако те припита ко: „Шта мислиш, ко да буде посланик?“, а ти да му кажеш: „Шта се то мене тиче, ја гледам своја посла, а ког народ хоће, тај нека иде!“ Је л' тако?

ЈОВИЦА: Тако је!

ЈЕВРЕМ: И тако ћеш да радиш?

ЈОВИЦА (*дигући се*): Па тако, кад ти кажеш да је тако боље.

ЈЕВРЕМ: А за даље је моја брига. Ти само накриви капу, па чекај мандат!

ЈОВИЦА (*ѿолазећи*): Па ја, право да ти кажем, у тебе сам се и надао.

ЈЕВРЕМ (*исѿраћајући ѿа*): И не треба ти други!

ЈОВИЦА: Е па хвала ти, Јевреме! (*Оглази.*)

ЈЕВРЕМ (*за њим*): Право у дућан и ником ни речи!

Х

ЈЕВРЕМ, МЛАДЕН

ЈЕВРЕМ (*враћа се нервозно, узбуђено и иде ѿраво левим врајћима*): Младене!
(Пауза.) Павка, пошљи ми, бога ти, тога Младена. (*Сѿане насред собе и ду-боко се замисли.*)

МЛАДЕН: Звао си ме, газда?

ЈЕВРЕМ: Иди преко, знаш онога господина Срету!

МЛАДЕН: А, знам!

ЈЕВРЕМ: Ако није ту преко, а он је у *Националу*, иди, па му кажи: замолио те газда Јеврем да дођеш часом на једну кафу. Јеси ли разумео?
МЛАДЕН: Јесам! (*Oge.*)

XI

ЈЕВРЕМ, ПАВКА

ПАВКА (*долази здесна*): Слушај, Јевреме, видим иде преко пијаце госпа Марина, извесно ће овамо.

ЈЕВРЕМ: Па нека дође.

ПАВКА: Ама, хтела сам баш да ти кажем: не знам да ли си ти намиписао зашто она у последње време долази тако често к нама?

ЈЕВРЕМ: Ето ти сад! Шта ја имам ту да намиришем?

ПАВКА: Па немаш шта, дабоме, кад си завукао нос у политику.

ЈЕВРЕМ: То да ми не кажеш други пут. Где ја завлачим нос, нека га завлачим. Ја знам шта радим!

ПАВКА: Ето, не може с тобом ни да се разговара о породичним стварима, кад ти одмах... Не знам ни шта сам почела да говорим?

ЈЕВРЕМ: Па то: да ли сам штогод намиписао?

ПАВКА: Јест, то! Ти знаш ваљда да је та госпа Марина нешто род овом господину Ивковићу?

ЈЕВРЕМ: Ако!

ПАВКА: А нешто ми се много распитује о Даници и хвали господина Ивковића и уопште... Прекјуче ми чак и рекла: „Бога ми, госпа Павка, да гледамо ми да се ородимо!“ Ето, тако ми је у очи рекла.

ЈЕВРЕМ (*који није ни слушао њено казивање, већ је само расејано їледао*): Па шта се то мене тиче?

ПАВКА: Боже, Јевреме, па говорим ти о твојем детету!

ЈЕВРЕМ: Откуд је госпа Марина моје дете? (*Извадио новине и разїледа.*)

ПАВКА: Ама, не она, човече, него... Чу ли ти, бога ти, што ти рекох, шта ми је жена прекјуче говорила?

ЈЕВРЕМ (*расејано*): Јест, јест, чуо сам... али нека говори ко шта хоће, шта се то нас тиче!

ПАВКА (*крсїи се*): Ју, како да нас се не тиче, побогу, човече!

XII

МАРИНА, ЈЕВРЕМ, ПАВКА

МАРИНА (*долази сїоља*): Добар дан, добар дан, газда Јевреме!

ЈЕВРЕМ: Добар дан!

ПАВКА: А ја вас баш гледам кроз прозор, па кажем Јеврему: „Ево госпа Марине право к нама.“

МАРИНА: Баш добро што вас видим, газда Јевреме, те да вас као човека и грађанина запитам: има ли, бога вам, власти у овој земљи?

ЈЕВРЕМ: Па има, госпа Марина. Ето, господин начелник...

МАРИНА: Или, ако нема власти, а оно, има ли бар грађанства?

ЈЕВРЕМ: Како да нема! Па ко би гласао за изборе кад не би било грађанства?

МАРИНА: Па молим вас лепо, како та власт и то грађанство трпе ова чуда? Ето, молим вас, сад баш прођох крај апотеке. *(Павки.)* Ју, слатка, оно вреди видети, оно се не да речима описати, оно треба очима видети. *(Јеврему.)* Пролазим крај апотеке и гледам. Знате ону секретарицу... Ју, забога. Па оно је већ јавна ствар... Виси овако, ево овако, на прозору, а онај ћосави потпоручник под прозором. Она, знате, њему све овако, овако, овако. *(Показује јесѿове рукама.)* А он њој све овако... Као у позоришту.

ПАВКА: Ју, ју, ју! *(Крсѿи се.)* Па кажу онда: није истина кад тако новине за по-неку пишу.

МАРИНА: Томе би, забога, требала власт да стане на пут, а грађанство би требало да се гнуша.

ЈЕВРЕМ: Шта ћете, у свакој вароши има и таквих индивидуа!

МАРИНА: И бар да је нека персона, та секретарица, па и да ми није криво, али...

ПАВКА: Каквих ти нас нема! Да вам кажем само шта сам јуче чула, па да се крстите и левом и десном!

ЈЕВРЕМ: А, јесте, јесте... То треба да чујете! Ето, идите тамо у собу да вам каже Павка шта је јуче чула, па да се крстите и левом и десном. Идите, идите, то вреди да чујете!

ПАВКА *(нудећи Марину)*: Извол'те!

МАРИНА *(полазећи засѿиане љред фотѿоѿрафијама које висе о зиду)*: Бога вам, је ли ово све ваша фамилија?

ПАВКА: Јесте, Јевремова. Дао их Бог много!

МАРИНА: И све живо?

ПАВКА: Готово.

МАРИНА: Овде?

ЈЕВРЕМ: Сви су овде.

МАРИНА: Много их има. *(Павки.)* Видите, па и то му је као неки мираз за зета, толики гласачи у фамилији... Како, није их мало, молим вас, и то... *(Улази у собу ѿворећи даље.)*

ПАВКА *(улази за њом.)*

XIII

ЈЕВРЕМ, СРЕТА

ЈЕВРЕМ *(кад је ѿсѿа Марина ѿменула ѿласаче, ѿрѿне се из расејаносѿи, ѿе, чим су жене ушле у собу, ѿрилази зиду и дроји фотѿоѿрафије доѿиичући сваку кажѿијрсѿом. Кад наиђе Среѿа, он ѿрекида)*: А, баш добро!

СРЕТА: Добар дан, газда Јевреме, како, како? *(Узима Јевремову ѿадакеру са сѿола и ѿрави цѿиарету.)*

ЈЕВРЕМ: Овај... хтео сам онако, како да ти кажем... Па јест, то, хтео сам с тобом да проговорим мало...

СРЕТА: Ако, ако... а о чему то, газда Јевреме?

ЈЕВРЕМ: Па... како да ти кажем... имало би вазда о чему да се разговарамо, али ја сам хтео онако да проговорим о општим стварима...

СРЕТА: Аха, о општим? Добро, газда Јевреме; можемо, што кажеш, разговарати и о општим стварима; зашто да не разговарамо!

ЈЕВРЕМ: Па то, знаш... Велим, могли би разговарати, на пример, о политици... ево, избори су, што кажу, на прагу.

СРЕТА: Јест, богме на прагу су!

ЈЕВРЕМ: Чујем, онако, сасвим поверљиво, да је начелник добио једно писмо из Београда да се Илић не бира за посланика.

СРЕТА: Гле, молим те! То нисам чуо? А зашто?

ЈЕВРЕМ: Они су, знаш, и иначе у свађи, начелник и Илић, па сад они из Београда пристали уз начелника да нађе неког мекшег.

СРЕТА: Гле, молим те! А ко то теби рече?

ЈЕВРЕМ: То... немој да ме питаш, то је поверљиво.

СРЕТА: Ако вала, доста је и било његовог!

ЈЕВРЕМ: Сасвим!

СРЕТА: Молим те, брате, је л' продаде своју кућу за среску канцеларију? А што? Зар није и други имао кућу за продају? Не кажем да сам ја имао, али, ето, да поставимо сваку ствар на своје место па да се упитамо: шта ће теби, на пример, оволика кућерина?

ЈЕВРЕМ: Па видиш да половину дајем под кирију. Дабоме да ми не треба!

СРЕТА: Е па зар ниси могао ти да продаш кућу држави? Могао си, дабоме! Па онда, је л' му дадосмо списак наших грађана који су на робији? Изради човек помиловање само своме шураку, а нама свима шупаљ нос до очију.

ЈЕВРЕМ: Јес'!

СРЕТА: Па онда понамешта, брате, целу своју фамилију и заузе сва места, од протек до општинског стрводера. Ако је на општинском кантару – његов рођак, ако је писар у општини – његов рођак. Па доста, брате, има нас још у овој Србији који имамо рођаке за службу и рођаке на робији и куће за продају! Је л' тако?

ЈЕВРЕМ: Тако је! Ух, да није из наше партије, па да му подвикнеш тако детаљно на збору. Али пусто не иде... него... овај... кажи ти мени, шта мислиш, на пример, ко би онако од наших могао бити посланик место њега?

СРЕТА: Па како да ти кажем, брате мој! Ако ћемо сваку ствар да поставимо на своје место: он једини што је онако мало отресит, сви остали су некако мало завезани и глупи...

ЈЕВРЕМ: То јесте што кажеш, остали су некако завезани и глупи...

СРЕТА: Ето, баш, ако хоћеш да почнемо од тебе...

ЈЕВРЕМ (*ирчевитио ѝрихвати*): Е видиш, Срето, баш сам то и хтео да те питам! Видиш, они из Београда траже мекшег човека; зар ти не налазиш да сам ја мекши од Илића?

СРЕТА (*сад му је јасно*): Ја, ја, ја, ја, ја...! (*Удара језиком о нейце.*) Сад, дакле, можемо да поставимо сваку ствар на своје место.

ЈЕВРЕМ: Ја велим... а то што кажеш... ако сам баш и завезан мало... то онако...

XIV

ДАНИЦА, ПРЕЂАШЊИ

ДАНИЦА (*из десне собе*): Мајка хоће нешто да разговара са госпа Марином што ја не треба да чујем, па ми казала да изађем у ову собу. (*Срећии.*) Добар дан!

СРЕТА: Добар дан! Добар дан!

ЈЕВРЕМ: Е и ја, видиш, хоћу, на пример, да разговарам нешто са господином
Сретом што ти не треба да чујеш, зато изађи из ове собе, па иди у неку трећу.

ДАНИЦА (*радосно*): Да изађем у ходник?

ЈЕВРЕМ: Дабоме, да изађеш!

ДАНИЦА (*весело отири*).

XV

ПРЕЂАШЊИ, без ДАНИЦЕ

ЈЕВРЕМ (*шећта забринуто и насћавља ред мисли које је Даница својим доласком ирекинула*): А није да кажеш да не бих умео ништа рећи. Умем, а умем, ако треба, и да ћутим.

СРЕТА: Умеш?

ЈЕВРЕМ: Баш и да не умем што, има тамо у Београду паметних људи, па ће ми рећи: кад, на пример, треба да ћутим, а кад да говорим.

СРЕТА (*који је за све то време мислио*): Е чекај сад ти, брате си ми мој, да ми најпре поставимо сваку ствар на своје место... Кажи ти мени најпре, како ти стојиш са начелником?

ЈЕВРЕМ (*ириља два кажиирсћа један о дрући*): Овако...! Јутрос баш идем ја тако чаршијом, а господин начелник спусти тек руку мени на раме, као на пример брату своме, па ће рећи...

СРЕТА: Чекај... чекај... друго: брате си ми мој, кажи ти мени, што ће теби да будеш народни посланик кад ти овде више зарађујеш од ситних интереса но што ће ти дијурна донети?

ЈЕВРЕМ (*збуњен*): Па... знаш како је... није то за зараду, него... онако... народно поверење... почаст, и онако као...

СРЕТА: Добро, сад смо начисто и сад можемо да поставимо сваку ствар на своје место. Ти знаш, Јевреме, да сам ја вешт за те ствари.

ЈЕВРЕМ (*хћео би нешћо да каже*).

СРЕТА: Знаш шта ћеш да кажеш: да сам био вешт, ја не бих одлежао годину дана за дефицит.

ЈЕВРЕМ: Нисам то хтео да кажем.

СРЕТА: Молим те, то си хтео да кажеш, видим да си то хтео да кажеш. Али, брате си ми мој, то је друга ствар, то је судбина. То може сваког да постигне. Не зна се шта носи дан, а шта носи ноћ. Ето, на пример, данас си здрав и читав, а сутра осванеш пред судом због дефицита. Добро, рецимо, трговац си, па не можеш имати дефицит, али да си порезник, као ја што сам био, питао бих те онда...

ЈЕВРЕМ: Па то јесте!

СРЕТА: И ти мислиш да мене вређа што ме зову Срета Нумера 2436. То је нумера судске пресуде којом сам био осуђен на годину дана. А треба да знаш, господине мој, да је та нумера баш учинила да мени скочи нумера у овој вароши. Дедер, реци, ево, ти мени: који је то посао који би се могао свршити без мене? Ајде, реци ми? Ако треба да се растури какав лажан глас по вароши, дај овамо Срету; ако треба да се поквари какав политички збор, дај овамо Срету; ако треба да се фалсификују изборни спискови, дај овамо Срету; ако треба жалба на изборе, дај опет Срету. И да не рачунамо ситне послове: растурање лицитација, сведочење, честитке влади, допис, телеграм против насиља и ваздан таквих ствари.

ЈЕВРЕМ: Па то јесте... Зато ја, видиш, и хоћу с тобом.

СРЕТА: Знам ја да ти хоћеш са мном, али је сад питање: да ли ја хоћу с тобом?

ЈЕВРЕМ: Па ја велим...

СРЕТА: Ама, немаш ту ништа ти да велиш или да не велиш, то је ствар рачуна. Ти, рецимо, имаш у рукама краља, а ја, брате си ми мој, кеца. Е добро онда, брате мој, да ти мени одговориш на фарбу, ако хоћеш да ја тебе поставим на своје место.

ЈЕВРЕМ: Да одговорим, зашто да не одговорим, само... Не разумем те како?

СРЕТА: И то ћу ти рећи. Ти, видиш, не можеш сам за себе да учиниш ништа, ја ти треба, је ли, то признајеш? Е лепо, онда ево: ја бацам кеца! Је л' ме разумеш сад?

ЈЕВРЕМ: Не разумем.

СРЕТА: Не разумеш? Добро, сад ћеш ме разумети. Видиш, ја имам на женино име ону велику њиву ван вароши... два хектара... То би требало држава да ми откупи, нек подигне тамо болницу, касарну, расадник, казнени завод; шта хоће нек подигне, само држава треба то да откупи, је ли?

ЈЕВРЕМ: Јес'!

СРЕТА: Па онда, брате си ми мој, ја имам петнаест година практикантске службе, пре но што сам постао порезником, а нисам ја тих петнаест година радио за себе, него за државу. Е па, брате, право је да држава призна те године службе!

ЈЕВРЕМ: А нумера 2436?

СРЕТА: Не брини ти за то, само кад си ти посланик. Обнова парнице... нови докази... невиност... пензија, разумеш ли?

ЈЕВРЕМ: Разумем.

СРЕТА: Па онда, брате си ми мој, ја бих рад и да се уполсим.

ЈЕВРЕМ: Опет у службу?

СРЕТА: Каква служба, бога ти, докле ћемо сви да висимо на државним јаслама!
Има и других послова сем државне службе, само кад се свака ствар постави на своје место.

ЈЕВРЕМ: Па јес', право кажеш!

СРЕТА: Има ти ту, брате, хиљаду ситних послова и крупних прихода, само кад је човек вредан и онако окретан. Ето, на пример, ти си посланик и ти не можеш као посланик да примиш лицитацију за зидање касарне на мојој њиви. Али, на пример, можеш да је примиш на моје име, је ли? Па онда, брате мој рођени, не можеш ти у овој земљи посећи ниједно дрво на своје име, ал' на моје можеш оборити читаве планине. Па онда помиловања! Колико света лежи на робији дамбадава, па и то ти је леп посао, само кад је човек вредан и окретан. Да ли ме сад разумеш?

ЈЕВРЕМ: Разумем!

СРЕТА: Е то ти је, видиш, оно: бацио сам кеца, сад ти одговарај на фарбу.

ЈЕВРЕМ (*забринуто*): Само... овај...

XVI

ПАВКА, ПРЕЂАШЊИ

ПАВКА (*излази из собе*): Јевреме... да те припитам.

ПАВКА: Жена изишла с фарбом на среду.

ЈЕВРЕМ: Ама кој' изишао с фарбом на среду?

ПАВКА: Па, госпа Марина.

ЈЕВРЕМ: О Господе, откуд јој сад пало на памет да изиђе с фарбом на среду? Зар не видиш да сам у највећој бризи?

ПАВКА: Треба да јој одговорим!

ЈЕВРЕМ: Молим те, Павка, иди тамо у собу, па изиђи и ти с фарбом на среду!

СРЕТА: Сасвим, сваку ствар треба поставити на своје место.

ПАВКА: Ама, човече божји, па шта да кажем жени?

ЈЕВРЕМ (*расејано*): Зар ја знам... ето... на пример... на пример... ако је она бацила краља, онда ти баци кеца... (*Збуни се.*) Није то... већ сваку ствар постави на своје место, па ето ти!

ПАВКА (*крсти се*): Човече божји, говориш као да није реч о твоме детету.

ЈЕВРЕМ: Ама јесте, али не волим кад те детињасте ствари падну тако... кад човек има других брига.

ПАВКА: Бар да знам шта да кажем жени?

ЈЕВРЕМ: Откуд ја знам шта да јој кажеш? Напослетку, реци јој нека се стрпи док не прођу избори...

ПАВКА (*зјране се*): Шта је теби, побогу, човече! Ја видим већ да си ти дигô руке, него ћу ја да кидам – па како Бог да!

ЈЕВРЕМ: Па добро, кидај, а ја... ја ћу већ промислити о томе.

ПАВКА: Промисљај ти, ако, ако; а ја већ знам шта ћу! (*Оге.*)

XVII
ЈЕВРЕМ, СРЕТА

СРЕТА: Па жена, видиш, неће без твог питања.

ЈЕВРЕМ: Јест, него... (*Замисли се расејано.*) А Илић?

СРЕТА: Шта Илић?

ЈЕВРЕМ: Ако он, на пример, неће да прими начелников савет да се одрекне, него удари у страну... Он има много гласача, ужива народно поверење!

СРЕТА: Хм, народно поверење? И то ти је, брате, артикал као и сваки други артикал. Метнеш га на кантар, видиш колико је тешко, одрешиш кесу, па платиш. Оно, не кажем да ће то ићи сасвим као намазано; Илић ће се узјогунити, али спреми кесу, па ето ти!

ЈЕВРЕМ: Како то мислиш?

СРЕТА: Па ето тако: ти, газда Јевреме, имаш пара, Илић има народно поверење. Добро! Да поставимо сваку ствар на своје место. Илић петља и не може да састави крај с крајем, а теби се, газда Јевреме, помало и прелива; њему плаћање најахује на плаћање, теби примање најахује на примање.

ЈЕВРЕМ (*дуни се*): Није баш тако...

СРЕТА: Ама, де, остави, тако је кад ти ја кажем! Е па лепо, кад је тако, отићи ћу њему, па ћу му рећи: дедер, дај кантар да измеримо то твоје народно поверење, па да га се ти, брате, пред твојим бирачима одречеш у корист газда Јеврема Прокића. Ето, тако се то ради!

ЈЕВРЕМ: Гле, молим те!

СРЕТА: Е видиш, ако тако све изведемо и ако смо се споразумели као људи, онда се може рећи да је свака ствар постављена на своје место.

ЈЕВРЕМ: И ти мислиш?

СРЕТА: Ја мислим, брате и пријатељу, да ћеш ти и нико други бити народни посланик!

ЈЕВРЕМ: И то баш... овај... онако, да будем изабран?

СРЕТА: Па изабран, дабоме!

ЈЕВРЕМ: ... Већином гласова?

СРЕТА: Па већином гласова, није него мањином! Само, дабоме, са начелником ти да удесиш, то не могу ја. Најбоље је да ухватиш писара Секулића; он је онако ватра човек за те ствари и овако обрће начелника око малог прста.

ЈЕВРЕМ: Јест, то је истина, он је, кажу, ватра.

СРЕТА: И када га нађеш, реци му, бога ти, од своје стране, нека ме се окане. Петља ме тамо за некакву бајаги двапут наплату. Молим те, сад кад се бацимо на овај озбиљан посао, немамо кад ни за какве истраге. Нека баци акта у фиоку! А ти, овај, гледај лепо с њим. (*Полазећи.*) И немој да стегнеш руку. Ајд', одох ја мало да омиришем чаршију и да пустим твоје име у саобраћај, нека се чује... Да поставимо, знаш, сваку ствар на своје место.

ЈЕВРЕМ: Е па хајде, нека је са срећом!

СРЕТА: Видећеш ти шта вреди Срета, Нумера 2436! (*Оглази.*)